

УДК 378(4+450.451)

DOI: 10.36550/2415-7988-2022-1-204-46-51

ПАНЧЕНКО Володимир Анатолійович – доктор економічних наук, професор, професор кафедри педагогіки та менеджменту освіти Центральноукраїнський державний педагогічний університет імені Володимира Винниченка
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4927-0330>
e-mail: op_panchenko@ukr.net

ЧЕРНЕНКО Олександр Володимирович – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри права та соціально-економічних відносин Центральноукраїнського інституту розвитку людини
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7012-1797>
e-mail: Chernenko_O.V.fp@i.ua

МІЖНАРОДНІ ПРОЦЕСИ ІНТЕГРАЦІЇ ОСВІТИ І НАУКИ З ПІДПРИЄМНИЦЬКОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Побудова сучасної конкурентоспроможної економіки в Україні на основі інноваційної діяльності можлива тільки при функціонуванні повноцінної інфраструктури, до складу якої мають входити інститути, університети, технологічні та наукові парки, інноваційні центри, бізнес-інкубатори, центри трансферу технологій, інвестиційні та венчурні фонди тощо. Такі структури найефективніше забезпечують інтеграцію освіти, науки та виробництва, сприяють швидкому впровадженню передових відкриттів і наукових розробок.

Інтеграція науки з підприємництвом забезпечує проходження інноваційного циклу: нова ідея – дослідний зразок – патентування – впровадження у виробництво.

Досвід розвинених країн світу свідчить, що домінуюча роль у створенні зазначених структур належить провідним університетам дослідницького типу, де поряд з підготовкою висококваліфікованих кадрів виконуються наукові дослідження та впроваджуються інноваційні розробки.

Аналіз наявної в Україні інфраструктури інноваційної діяльності на базі ВНЗ свідчить про недосконалість, якщо не практичну відсутність ланки комерціалізації знань і технологій. Це обумовлює потребу сформулювати у ВНЗ відповідну ланку інноваційної інфраструктури.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вітчизняні та закордонні науковці постійно розглядають функції університетів у побудові національної інноваційної системи. Вони зазначають, що сучасний університет – це вже не тільки вища школа плюс наукові дослідження, але й складна багатофункціональна структура, яка здійснює освітянську, наукову, інноваційну діяльність,

що становить реальний внесок у соціально-економічний розвиток регіону, країни.

Англійський вчений Д. Харт досліджує різні типи інноваційних кластерів та їх економічну природу. Російські вчені А. Колошин, К. Разгуляев, Ю. Тимофеева, У. Русинов досліджують різновиди кластерного підходу в підвищенні конкурентоспроможності регіонів.

Значний внесок у вивчення застосування інноваційних бізнес-інкубаторів і кластерів, для підвищення конкурентоспроможності регіонів і країни, зробили українські вчені: М. Войнаренко, П. Ціхан, З. Варналій, О. Богма.

Дослідженню процесу трансферу технологій присвячені роботи таких вчених Г. Андреева, О. Андропова, В. Титова, А. Череп. Але організація процесу комерціалізації знань і технологій в університетах досліджена ще недостатньо.

Проте, у працях науковців чітко не окреслено міжнародні процеси інтеграції освіти і науки з підприємницькою діяльністю.

Метою статті є обґрунтування необхідності створення і функціонування центрів трансферу технологій та розвитку бізнесу на базі університетів дослідницького типу. Уявляється цікавим проаналізувати світовий досвід організації комерціалізації технологій в університетах і виробити рекомендації щодо створення і функціонування центрів комерціалізації технологій в українських ВНЗ.

Виклад основного матеріалу дослідження. У вирішенні зазначених проблеми інтеграції освіти і науки з підприємницькою діяльністю провідну роль відіграє створення науково-навчальних центрів і комплексів, технопарків, спільних кафедр і дослідницьких лабораторій.

Такі центри виступають саморегульованими інноваційними системами, що уможлиблює розгортання наукового бізнесу в межах ВНЗ, а також інтеграцію науки, освіти, виробництва і бізнесу в єдиний інноваційний комплекс. Розробка наукомістких виробництв за рахунок співпраці освітніх, інженерних і наукових кадрів має зацікавити національний бізнес [9].

На думку багатьох науковців, постіндустріальна економіка, заснована на знаннях, ставить перед університетом триєдине завдання, що передбачає підготовку спеціалістів, проведення наукових досліджень, комерціалізацію результатів НДДКР.

Бізнес-інкубатор – це один з варіантів тих організаційних форм взаємодії науки і підприємництва, що уявляє собою складний багатofункціональний комплекс, який забезпечує, поряд з іншим, сприятливі умови для ефективної діяльності новоутворених малих інноваційних фірм, які реалізують цікаві наукові ідеї [2].

Бізнес-інкубатор є комерційною організацією, яка надає на пільгових умовах і на обмежений час спеціально обладнані приміщення та інше майно суб'єктам малого та середнього підприємництва, що розпочинають свою підприємницьку діяльність не маючи на це значних фінансових коштів та капіталу.

Найважливішими функціями бізнес-інкубаторів є:

- надання приміщення для офісів/майстерень на умовах оренди, часто (у деяких містах/центрах) за цінами нижчими від ринкових і з гнучкими умовами одержання додаткового місця за вимогою;

- адміністративні і технічні послуги (телефон, копіювання, приміщення для конференцій/зустрічей, секретаріат і т. д.);

- консалтинг/бізнес-планування для починаючих і потенційних підприємців. Також можливий широкий набір інших (консалтингових) послуг, трансфер технологій, пропозиції по проведенню семінарів і тренінгів і т. д. [2].

Мета Бізнес-інкубатора – забезпечення сприятливих організаційно-економічних умов для розвитку малого і середнього бізнесу, підвищення конкурентоспроможності підприємств і компаній на ринку шляхом надання всебічної допомоги підприємцям на всіх стадіях організації і функціонування підприємств, сприяння формуванню та розвитку інфраструктури підтримки малого і середнього бізнесу, створення нових робочих місць [3].

Кластер – це галузеве, територіальне та добровільне об'єднання підприємницьких структур, які тісно співпрацюють із науковими (освітніми) установами, громадськими

організаціями та органами місцевої влади з метою підвищення конкурентоздатності власної продукції і сприяння економічному розвитку регіону [5].

За ознакою інновацій О. Кузьмін, В. Жежуха виділяють такі види кластерів:

- побудовані на знаннях і характерні для підприємств, що належать до секторів з високою інтенсивністю досліджень та розробок. Утворюються звичайно навколо провідних науково-дослідних установ регіону чи держави, найчастіше – у фармацевтичній, хімічній промисловості, а також у літакобудуванні;

- залежні від постачальників. Мають форму підприємств, інноваційна діяльність яких залежить, перш за все, від здатності співпрацювати з розробниками інноваційних товарів чи технологій. Зустрічаються в сільському та лісовому господарстві;

- побудовані на інформації. Характерні для підприємств, що оперують складними системами перетворення інформації з метою надати спеціалізовані послуги своїм клієнтам. Діють у фінансовій, видавничій сферах, а також у туристичній галузі;

- спеціалізовані на постачанні. Утворюються підприємствами з великими витратами на дослідження та розробки, коли увага приділяється продуктовим інноваціями та взаємозв'язкам зі споживачами. Характерні для підприємств, що виробляють специфічні товари (наприклад, програмне забезпечення);

- побудовані на створенні інноваційних технологій. Господарюючі суб'єкти, що входять до них, займаються розробкою та впровадженням інноваційних технологій. Такі кластери зустрічаються найчастіше в машинобудуванні та приладобудуванні [7].

Одним з найбільш економічно потужних кластерів світу є Силіконова долина (у штаті Каліфорнія), де мають свої штаби тисячі високотехнологічних компаній, що займаються комп'ютерами, їхніми комплектуючими, програмним забезпеченням, мобільним зв'язком, біотехнологіями. Звідти вийшли такі відомі компанії, як: «Kodak», «General Electric», «Shockley Transistor», «Lockheed», «Hewlett-Packard».

Найвідоміший європейський кластер – Пластикова долина. Функціонує він у Східній Франції, неподалік кордону зі Швейцарією. Підприємства, що входять до його складу, здійснюють перетворення полімерів у готову продукцію, займаються проектуванням виробів і пластикових корпусів, тощо [7].

Т. Дудар і В. Мельниченко вказують, що технопарк (науково-технічний парк) – компактно розташований науково-технічний комплекс, який охоплює наукові установи, вищі навчальні заклади, комерційні фірми,

консалтингові, інформаційні та інші сервісні служби і функціонує на засадах комерціалізації науково-технічної діяльності [4].

Технологічний парк – інноваційний комплекс, що розташований на певній території та поєднує у своєму складі науковий, виробничий, кадровий потенціал із метою створення і впровадження високоефективних видів техніки, технології, матеріалів та продуктів нових поколінь [10].

Це одна з найпоширеніших у США та Західній Європі форм взаємодії розробників нових технологій з венчурними фірмами, яка дає змогу швидко комерціалізувати нововведення. Зразком є науково-технологічний парк «Силіконова долина», створений на базі Стенфордського університету в Каліфорнії. Він об'єднує до 3 тис. дрібних і середніх фірм, що працюють у сфері електроніки, із загальною кількістю зайнятих 190—200 тис. осіб. Там працюють кваліфіковані фахівці у галузі інформаційних технологій з усього світу, в т.ч. і з України та Росії. Деякі з них на основі розроблених ними інновацій створили власні фірми.

На думку О. Левченко, О. Ткачук, І. Царенко сучасна освітня галузь має бути реорганізована в інноваційну, здатну комерціалізувати результати наукових досліджень і розробок. Інноваційно-інтегрована структура – це сукупність господарюючих суб'єктів, пов'язаних один із одним мережевою системою фінансово-господарюючих відносин, направлених на підвищення ефективності інноваційної діяльності учасників шляхом оптимізації ресурсного забезпечення. Виходячи з цього, можемо стверджувати, що саме інноваційно-інтегровані структури характеризуються перевагами у порівнянні зі звичайними видами взаємодії окремих господарюючих суб'єктів, адже дають змогу забезпечити не лише сталий економічний розвиток і зміцнення конкурентоспроможності національної економіки, але й національної безпеки країни загалом [8].

Можна виділити кілька основних шляхів створення технопарків.

1. Створення співробітниками університету малих підприємств, що прагнуть комерціалізувати результати власних наукових розробок. Відтак до них приєднуються інші дрібні фірми (в деяких технопарках науковці-підприємці становлять приблизно половину керівників фірм парку).

2. Створення власних спеціалізованих дрібних фірм науково-технічним персоналом великих промислових об'єднань, який вийшов із фірми заради відкриття власної справи. Як правило, великі фірми не перешкоджають цьому, а, навпаки, сприяють, оскільки отримують можливість приєднатися до

виробництва найновішої продукції, якщо вона виявиться перспективною.

3. Створення технопарку внаслідок реорганізації діючих підприємств, які хочуть скористатися пільговими умовами, що існують для науково-технологічних парків згідно з чинним законодавством.

Характерною особливістю технопарків є те, що вони об'єднують фірми, які працюють у найпередовіших сферах науки і техніки, найчастіше – мікроелектроніки. Завдяки їх компактному розташуванню більшість організаційних, управлінських і секретарських функцій централізовано виконує кваліфікований персонал.

Діяльність науково-технологічних парків та інших подібних організаційних формувань спрямована на:

- фінансову та організаційну підтримку інноваційної діяльності підприємницьких структур, сприяння впровадженню в практику нових технологій і винаходів;

- сприяння формуванню ринкових відносин в науково-технічній сфері; заохочення конкуренції між суб'єктами інноваційної діяльності шляхом залучення вільних фінансових ресурсів;

- розроблення, проведення експертизи, конкурсів з вибору і реалізації місцевих, регіональних і галузевих програм, які б забезпечували демонополізацію процесів створення та освоєння нових технологій, насичення ринку виробленими на їх основі конкурентоспроможними товарами;

- залучення на конкурсній основі суб'єктів малого підприємництва, вітчизняних та іноземних інвесторів до реалізації державних науково-технічних програм і проектів;

- підтримку освоєння і впровадження нових технологій і ноу-хау з використанням патентів і ліцензій [4].

Чому ж в Україні, яка має великі запаси природних ресурсів і потужний науково-технічний потенціал такі Центри відсутні?

Державна політика України спрямована на розвиток наукової діяльності в університетах. Це підтверджується багатьма нормативно-правовими документами, а саме: Закон України «Про наукові парки», «Про спеціальний режим інноваційної діяльності технологічних парків» тощо. Всі правові документи спрямовані на активізацію наукової діяльності університетів з метою підготовки висококваліфікованих фахівців. Виходячи з цього, можна припустити, що в Україні сформовано законодавче поле, яке забезпечує розвиток інноваційного підприємництва університетів та наукових установ [1].

Однак у реальному житті ці процеси не достатньо реалізуються, лише окремі університети мають технопарки.

Перша проблема, з якою стикаються першопрохідці трансферу технологій в ВНЗ – дефіцит професіоналів. Наукоємний характер винаходів потребує від співробітників Центру трансферу технологій – маркетолога у сфері інновацій, професійного юриста у сфері інтелектуальної власності, патентного повіреного, досвідченого бухгалтера, кваліфікованого менеджера та ін. – глибокого розуміння тематики. Вчені і бізнесмени часто говорять на різних мовах: перші – про унікальні технології, другі – про грошові потоки і ризики. Тому дуже важливо розуміти як технічну сторону питання, так і економічні питання. Таких спеціалістів поки що катастрофічно мало.

Друга проблема, яка гальмує ефективну комерціалізацію університетських розробок – пострадянський менталітет наших вчених, складність суміщення науки і бізнесу, нерозуміння тонкощів трансферу, тяжіння до публікації і визнання своєї праці, а в результаті – публічне розкриття інформації, що робить патентування неможливим.

Третя проблема – недостатнє фінансування освіти і науки як з боку держави, так і з боку комерційних підприємств, а також застаріла науково-технічна база більшості ВНЗ.

Четверта проблема у цій сфері – проблема створення бази даних науково-технічних розробок при ВНЗ.

П'ятою важливою проблемою для університетів є створення дочірніх підприємств, що гальмує складний механізм погодження: для отримання частки необхідно отримати письмову згоду міністерства.

Водночас для західних університетів входження з власними патентами в уставний капітал компаній, а також продаж компаніям ліцензій є повсякденною практикою. Так, наприклад, британська Imperial Innovations створила понад 60 spin-out компаній і залучила 175 млн. GBP зовнішніх інвестицій, створивши більше ніж 550 робочих місць. Масачусетський технологічний інститут в США кошти, отримані за ліцензійними угодами, розподіляє так: служба з ліцензування винаходів отримує 15%, із решти одна третина йде винахіднику, одна третина – факультету, одна третина – університету.

Для вирішення зазначених вище проблем необхідно розробити реальні умови для створення кластерів, технопарків, бізнес-інкубаторів, та залучати не тільки професорсько-викладацький склад університетів, але і студентів, випускників, які працюють у реальному секторі, та можуть привнести нестандартні інноваційні ідеї.

Надати широкі можливості для створення і розвитку кластерів, технопарків, бізнес-

інкубаторів на основі приватного капіталу і підприємницького сектору.

Як свідчить досвід успішних університетів світу, для ефективного навчального процесу необхідна активна співпраця з науковими установами, підприємствами, щоб у період навчання сформувати у студента здібності до наукової діяльності. Цьому сприятиме створення технопарків, наукових парків, основною ідеєю яких є комерціалізація наукових результатів університетів [1].

Міністерством освіти і науки України на виконання плану реформ, нещодавно ініційовано розробку спеціального законопроекту щодо підтримки стартапів, адже нині динамічно формується окремий перспективний напрям освіти та економіки – інноваційне підприємництво. Навіть на місцевому рівні, протягом року відбувається більше тридцяти заходів для стартаперів – виступи фахівців, навчання, пітчінги, битви тощо. Більше того, для підтримки та співпраці з ІТ сегментом на місцевому рівні за підтримки місцевих органів влади утворюються діючі ІТ-кластери. А в світлі децентралізації значна міра відповідальності та можливостей щодо підтримки інновацій та розвитку стартапів заснування та розвитку місцевої інноваційної екосистеми буде відображенням спроможності керівництва місцевих територіальних громад до стратегічного довгострокового планування для створення економіки нового типу [6, с. 97].

Висновки та перспективи подальших досліджень. Створення і функціонування центрів трансферу технологій та розвитку бізнесу на базі університетів дослідницького типу дозволяє розвиватися усім трьом складовим «трикутника знань»: освіта – наука – інновації.

Стратегічною метою формування і функціонування центрів трансферу технологій в українських університетах є створення постійно діючої системи комерційного використання наукоємної продукції – об'єктів інтелектуальної власності як результатів науково-дослідних робіт університету на вітчизняних і закордонних ринках на основі взаємних зв'язків ВНЗ з промисловістю і регіонами, сучасних інформаційних технологій.

Для виконання поставленої мети, університетським підрозділам з трансферу технологій необхідно вирішити ряд завдань: по-перше, забезпечити системний підхід до аналізу наукового потенціалу університету, експертний аналіз усіх вихідних публікацій і договорів НДДКР «на замовлення»; по-друге, створити банк поточних розробок; по-третє, сприяти розвитку інфраструктури малих науково-інноваційних фірм; організувати моніторинг запитів підприємств, галузей щодо наукоємної продукції; формувати інноваційно-

орієнтовану тематику НДР і ДКР у відповідності з запитами («зворотний зв'язок» з споживачами) тощо. Крім того, необхідність поширення практики створення ЦТТ на базі університетів дослідницького типу потребує подальшого законодавчого забезпечення взаємодії суб'єктів інноваційної сфери, державної підтримки і стимулювання залучення його учасників до співпраці, створення механізмів активізації діяльності інноваційних компаній та приватного капіталу.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Амоша О. І., Залознова Ю. С., Дорощева Ю. С. Інновації в освіті як чинник управління розвитком трудового потенціалу. Вісник ДІТБ. Донецьк. Вид. : Інститут економіки промисловості Національної академії наук України. 2010. № 14. С. 148–152.

2. Бізнес-інкубатор: Національна освітня інфраструктура удосконалення інноваційної та підприємницької діяльності. URL: <http://tempus.nung.edu.ua/uk/news/istoria-rozvytku-ta-sutnist-biznes-inkubuvannya-naybilsh-zatrebuvani-biznes-inkubatori-ukraini>.

3. Васильєва Л. М. Бізнес-інкубатори як частина інфраструктури підтримки малого підприємництва. Держава та регіони. (Серія: Економіка та підприємництво). Запоріжжя : Вид. Класичного приватного університету. 2010. № 1. С. 50–54.

4. Дудар Т. Г. Мельниченко В. В. Інноваційний менеджмент : навч. посіб. Тернопіль : Економічна думка, 2008. 250 с.

5. Кластер: Словник економічних термінів. Київ : Вид-во. КНЕУ. 2014. 345 с.

6. Коваль К. О., Іванчук Я. В. Міжнародні моделі інтеграції освіти, науки і бізнесу. Вісник Вінницького політехнічного інституту. 2017. № 4. С. 93–99.

7. Кузьмін О., Жежуха В. Кластери як чинник інноваційного розвитку підприємств і територіальних утворень. Економіка України. Київ : «Преса України». 2010. № 2 (579). С. 14–23.

8. Левченко О. М., Ткачук О. В., Царенко І. О. Інноваційно-інтегровані структури в сучасній економіці: їх класифікація. Ефективна економіка № 10. 2017. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5791>

9. Сова М. О. Сучасні тенденції інноваційного розвитку університетів України. Таврійські студії. Сімферополь. Вид. : Республіканський вищий навчальний заклад «Кримський університет культури, мистецтв і туризму». 2012. № 2. С. 32–40.

10. Технологічний парк: Фармацевтична енциклопедія. URL: <https://www.pharmencyclopedia.com.ua/article/2186/technologichnij-park>.

REFERENCES

1. Amosha, O. I., Zaloznova, Yu. S., Dorofieieva, Yu. S. (2010). Innovatsii v osviti yak chynnyk upravlinnia rozvytkom trudovoho potentsialu [Innovations in education as a factor in managing the development of labor potential]. Visnyk DITB. Donetsk. Vyd. : Instytut ekonomiky promyslovosti Natsionalnoi akademii nauk Ukrainy. № 14. P. 148–152. [Ukraine].

2. Biznes-inkubator [Business incubator] : Natsionalna osvithnia infrastruktura udoskonalennia

innovatsiinoi ta pidpriemnytskoi diialnosti. URL: <http://tempus.nung.edu.ua/uk/news/istoria-rozvytku-ta-sutnist-biznes-inkubuvannya-naybilsh-zatrebuvani-biznes-inkubatory-ukrainy>. [Ukraine].

3. Vasilieva, L. M. (2010). Biznes-inkubatory yak chastyna infrastruktury pidtrymky maloho pidpriemnytstva [Business incubators as part of the small business support infrastructure]. Derzhava ta rehiony. (Serii: Ekonomika ta pidpriemnytstvo). Zaporizhzhia : Vyd. Klyasichnoho pryvatnoho univertsytetu. № 1. P. 50–54. [Ukraine].

4. Dudar, T. H. Melnychenko, V. V. (2008). Innovatsiinyi menedzhment [Innovation management] : navch. posib. Ternopil : Ekonomichna dumka. 250 p. [Ukraine].

5. Klaster [Cluster] : Slovnyk ekonomichnykh terminiv. Kyiv : Vyd-vo. KNEU. 2014. 345 p. [Ukraine].

6. Koval, K. O., Ivanchuk, Ya. V. (2017). Mizhnarodni modeli intehtatsii osvity, nauky i biznesu [International models of integration of education, science and business]. Visnyk Vinnytskoho politekhnichnoho instytutu. № 4. P. 93–99. [Ukraine].

7. Kuzmin, O., Zhezhukha, V. (2010). Klasteri yak chynnyk innovatsiinoho rozvytku pidpriemstv i terytorialnykh utvoren [Clusters as a factor of innovative development of enterprises and territorial entities]. Ekonomika Ukrainy. Kyiv : «Presa Ukrainy». № 2 (579). P. 14–23. [Ukraine].

8. Levchenko, O. M., Tkachuk, O. V., Tsarenko, I. O. (2017). Innovatsiino-intehrovani struktury v suchasni ekonomitsi: yikh klasyfikatsiia [Innovation-integrated structures in the modern economy: their classification]. Efektyvna ekonomika. № 10. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5791>. [Ukraine].

9. Sova, M. O. (2012). Suchasni tendentsii innovatsiinoho rozvytku univertsytetiv Ukrainy [Modern tendencies of innovative development of Ukrainian universities]. Tavriiski studii. Simferopol. Vyd.: Respublikanskyi vyshchyi navchalnyi zaklad «Krymskyi univertsytet kultury, mystetstv i turyzmu». № 2. P. 32–40. [Ukraine].

10. Tekhnolohichniy park [Technology Park]: Farmatsevtichna entsyklopediia. URL: <https://www.pharmencyclopedia.com.ua/article/2186/technologichnij-park>. [Ukraine].

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

ПАНЧЕНКО Володимир Анатолійович – доктор економічних наук, професор, професор кафедри педагогіки та менеджменту освіти Центральноукраїнський державний педагогічний університет імені Володимира Винниченка.

Наукові інтереси: кадрова безпека, безпекознавство.

ЧЕРНЕНКО Олександр Володимирович – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри права та соціально-економічних відносин Центральноукраїнського інституту розвитку людини.

Наукові інтереси: стратегічний менеджмент.

INFORMATION ABOUT THE AUTHORS

PANCHENKO Vladimir Anatoliyovich – Doctor of Economics, Professor, Professor of the Department of Pedagogy and Management of Education

Central Ukrainian State Pedagogical University named after Volodymyr Vynnychenko.

Circle of scientific interests: personnel security, security studies.

CHERNENKO Alexander Volodymyrovich – Ph.D., Associate Professor of the Department of law and

socio-economic relations Central Ukrainian Institute of Human Development.

Circle of scientific interests: strategic management.

Стаття надійшла до редакції 8.05.2022 р.

УДК 37.014

DOI: 10.36550/2415-7988-2022-1-204-51-57

ПАСІЧНИК Наталя Олексіївна –

доктор історичних наук, професор,
професор кафедри математики,
статистики та інформаційних технологій
Центральноукраїнського державного педагогічного
університету імені Володимира Винниченка
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0923-9486>
e-mail: Pasichnyk1809@gmail.com

ЛУПАН Ірина Володимирівна –

кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри математики,
статистики та інформаційних технологій
Центральноукраїнського державного педагогічного
університету імені Володимира Винниченка
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4791-0445>
e-mail: lira.d.283@gmail.com

ГЕНДЕРНІ АСПЕКТИ «ПРИХОВАНОГО НАВЧАЛЬНОГО ПЛАНУ»

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Сучасні суспільні відносини характеризуються суттєвими змінами соціальних інститутів, крос-культурних та міжособистісних комунікацій, життєвих цілей. Ці реалії актуалізують важливу соціальну цінність сьогодення – досягнення гендерної рівності. У поступках до гендерної рівності значущу роль відіграє школа як соціальний інститут, що сприяє формуванню компетентностей, успішній соціалізації особистості та здатності цієї особистості здійснювати освітній та професійний вибір. У системі освіти в цілому та на рівні закладів середньої освіти зокрема, маніфестується значущість гендерної рівності, проголошується розбудова гендерно орієнтованої освіти, проте часто цими гаслами маскуються гендерні проблеми українського суспільства, відтворюються гендерні стереотипи, нав'язуються певні гендерні ролі й шаблони мислення, соціальні очікування, способи поведінки, тобто, реалізуються гендерні аспекти «прихованого навчального плану» та продукуються патріархатні елементи пануючої культури. У процесі шкільної освіти відбувається відтворення гендерної нерівності та надаються впливові уроки гендерних відносин [13, с. 297]; гендерна нерівність обумовлює різні можливості щодо особистісної та професійної самореалізації дівчат і хлопців у

процесі їхньої життєдіяльності й виступає одним із проявів соціально-економічної диференціації населення. Тому дослідження гендерних аспектів функціонування освітнього середовища, міжособистісної взаємодії здобувачів освіти та їхньої комунікації з педагогами є на часі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. «Прихований навчальний план» як непередбачуваний, однозначно негативний результат шкільного навчання став об'єктом науково-практичних розвідок з кінця 60-х рр. ХХ ст. [1], а в сучасних умовах специфічних освітніх дескрипцій, є однією з центральних категорій інноваційної освіти. В останні роки актуалізувалися наукові розвідки гендерних аспектів «прихованого навчального плану» українськими науковцями – філософами, соціологами, педагогами, психологами, правознавцями (Т. Голованова, М. Голубева, О. Ковальчук, О. Желіба, О. Ільченко, І. Когут, В. Кравець, Т. Марценюк, Т. Матусевич, О. Плахотнік, О. Харченко та ін.). Українські дослідниці та дослідники – С. Віхор, В. Гайдено, О. Кікінежді, О. Луценко, Т. Марценюк, О. Остапчук, О. Плахотнік та ін. проаналізували сутність, структуру та «тіньові» прояви «прихованого навчального плану», визначили його негативний вплив на продуктивність освіти та на досягнення гендерної рівності. Дослідники розглядають